
МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Ковальчук В. Ю.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-34>

ВСТУП

Аналіз освітніх проблем сьогодення неодмінно виводить на питання професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя, на уточнення ролі педагогічної науки в розробці й організації системно-особистісного підходу до виховання його як громадянина, людини високої моралі та культури.

Модернізація системи освіти України, яка здійснюється в країні сьогодні, орієнтує на удосконалення всіх складників цієї системи. Водночас ключовим елементом є вчитель, який визначає успіх цієї модернізації. Можна видати нові підручники, обладнати комп'ютерні класи, ввести нові системи оцінювання знань. Проте якщо не буде підготовлений учитель, який би відповідав вимогам епохи, міг не тільки навчити учнів опановувати освітній матеріал, а й орієнтуватись у вітчизняній і світовій культурі, вміти цікаво подати нові знання, – усі спроби реформування системи освіти будуть обмеженими, частковими, малоефективними.

Потреба в підготовці сучасного вчителя є актуальною та невідкладною. Про це говорять нині не тільки керівники галузі, вчені, а також батьки й учні. Кожен батько чи мати хочуть відвести власну дитину до «вчителя». Між тим, дефіцит такого вчителя відчувається щораз більше. Молодь не поспішає оволодівати вчительською професією. У школах працює ще досить висока частка вчителів пенсійного віку. У суспільстві не викристалізувалося ставлення до вчителя як до основного суб'єкта підготовки дитини до самостійного життя. Усе це створює проблему, яку ми позначаємо як «проблема вчителя».

Актуальність дослідження посилюється необхідністю осмислення місця й ролі вчителя в освіті, його особистісних характеристик та якостей у контексті утвердження постіндустріального вектора

суспільного поступу, глобалізації та розгортання інформаційної революції.

Одним із надзавдань сучасної реформи освіти є утвердження нового підходу до культури педагогічної діяльності сучасного вчителя: коли поняття “культура педагогічної діяльності” розглядають у широкому значенні. Підготувати сучасного вчителя з високою культурою його діяльності це: а) сформувати людину з науковим світоглядом; б) озброїти цю людину сучасною науковою і педагогічною методологією; в) виховати вчителя активним громадянином незалежної України; г) сформувати у вчителя орієнтації на конструктивізм у роботі з учнями, зокрема в особистісно орієнтованому вихованні.

Як і будь-який інший чинник суспільного розвитку, формування сучасного педагога має в основі філософське підґрунтя, що вимагає підпорядкування освітнього процесу логіці розвитку соціального організму країни, сприяє перетворенню наявного буття, яке існує в специфічній освітянській формі та видозмінюється під впливом процесу спонтанного саморозгортання соціального світу на етапі становлення інформаційної цивілізації. Формування педагога сучасного типу в закладі вищої освіти потребує не стільки інформаційного насичення, скільки формування культури мислення студентів, розвитку інтелектуального потенціалу особи, творчого конструювання процесу навчання, тобто перетворення навчального процесу в науково-педагогічний. Але для цього викладачам закладів вищої освіти потрібно бути дослідниками, а не ретрансляторами застарілих знань.

Ще 1810 року у зв'язку із заснуванням університету в Берліні В. Гумбольдт стверджував, що стосунки між учителем і учнями повинні будуватись інакше, ніж колись. Не тільки перший існує для другого. Обидва існують для науки... Викладач уже не вчитель, а людина, яка навчається, – вже не учень, оскільки студент самостійно веде дослідження, а професор керує ним. Безумовно, що ця думка актуальна і сьогодні, хоча досягти того, щоб кожний студент самостійно вів дослідження, в сучасних умовах вельми широкого залучення молоді до вищої освіти навряд чи можливо.

Мета дослідження – обґрунтування підходів до модернізації професійної підготовки сучасного вчителя в умовах реформування педагогічної освіти.

Завдання дослідження: 1) обґрунтувати теоретичні засади модернізації професійної підготовки сучасного вчителя; 2) окреслити аспекти професійної підготовки вчителя в умовах прискорення динаміки соціальних змін у світі; 3) з'ясувати роль інформаційних технологій як важливого чинника модернізації професійної освіти.

1. Аналіз проблеми модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки вчителя

Однією із найважливіших особливостей людини є вміння зберігати і передавати набутий досвід – завдяки цьому людина поступово, але щоразу виразніше виокремлюється із тваринного світу. Тож інституалізація процесу передачі досвіду в професії вчителя є вирішальним досягненням на шляху самовдосконалення людства. Першими вчителями були і залишаються для людини батьки, важливу роль у навчанні тривалий час відігравали представники релігійних культів. Але народження професії вчителя (як світської) пов'язане в більшості культур із впливом філософських і педагогічних ідей¹.

Що свідоміше здійснюється освіта, то вона досконаліша й результативніша. Тому філософська рефлексія щодо основних цілей, засобів і підвалин освіти завжди в історії людства відігравала роль каталізатора освітнього процесу. Сама філософія, як правило, виникає в культурі на певному рівні розвитку науки й освіти, але після свого утвердження перетворюється на потужний методологічний і світоглядний важіль загального піднесення освітніх процесів вже в якості філософії освіти. Тож не випадково виявляємо, що важливі педагогічні ідеї обґрунтовувались саме філософами. Із розвитком людства ці ідеї з теоретичних дедалі більше перетворювались на практичні, причому освітня практика охоплює чимраз ширші соціальні кола, і на сьогодні ми говоримо про загальну освіченість населення більшості країн світу, а в розвинених країнах нормою в суспільстві стає вже вища освіта. Так, в основі освіти як соціальної системи лежить нині певна форма освітньої ідеології і філософії. Вчитель сьогодні – не просто носій і ретранслятор знань (і цим завданням багато в чому успішніше справляється мережа інтернет), а передусім – носій ідеології і філософії освіти, людина, яка вчить учитися.

Коли мова йде про ідеологію і філософію освіти, не можна відкидати значення таких важливих її чинників, як політичні, економічні тощо. Різною буде освіта в демократичних і тоталітарних країнах, у багатих та злиднених державах. Не можна також не враховувати вплив релігії на освіту. Колись цей вплив був визначальним, у середньовічній Європі, скажімо, освіту можна було отримати передусім у релігійних закладах. На сьогодні ситуація залишається такою в деяких країнах. Але більшість країн пройшла через вивільнення освіти з-під домінантного впливу церкви (секуляризацію), і нині школа зберігає з церквою швидше партнерські стосунки. На цьому фоні все більш явною стає визначеність освітньої ідеології завдяки філософії освіти. Вчитель сьогодні повинен

¹ Андрущенко В. «... Кому у вузі належить роль першої скрипки?» *Освіта*. 2000. № 57–58. С. 2.

мати не лише певні знання у сфері політики, економіки і релігії, але й мати чіткі ціннісні орієнтири, які відповідатимуть ціннісно-світоглядній концепції навчального закладу, у якому він працює.

Звичайно філософія мінімально втручається в тонкощі фахової спеціалізації діяльності вчителя, але філософія освіти, поруч з такими дисциплінами, як педагогіка, психологія, визначає структуру навчальної програми та послідовність освітнього процесу. Коли ми виходимо на рівень побудови концепції освіти, філософія освіти стає нашим основним порадиником. А концепція освіти – це не лише турбота відповідного міністерства, держави, на сьогодні концепцію освіти повинен усвідомлювати, втілювати у своїй діяльності та діяльності учнів кожен учитель².

Таким є головне завдання вчителя з погляду філософії ще з найдавніших часів. Згадаймо Сократа, для якого основною метою було не надати учням якихось конкретних знань (“Я знаю, що нічого не знаю”), а пробудити в них бажання пізнавати і самовдосконалюватись (“Пізнай самого себе”). У цьому – не лише моральне або естетичне покликання вчителя, але і його суспільне завдання. Цю думку обґрунтовували учні Сократа Платон і Аристотель. Обидва дуже високо оцінювали значення освіти й виховання. На думку Платона, правильне виховання дозволяє людині знайти своє професійне призначення, що дає одночасну користь і людині, і суспільству. Утім, уже Платон іноді починає зловживати можливостями педагогічного впливу, коли підміняє час від часу політику педагогікою, причому нерідко педагогікою командною. “Навчити” громадян “правильній” політиці намагалися ще багато інших знаменитих утопістів – Томас Мор і Томазо Кампанелла, Роберт Оуен і Анрі Сен-Сімон. Хибність підміни політики педагогікою переконливо довели в XX столітті знамениті антиутопісти Джордж Оруел, Уільям Голдінг та інші. Вчитель має не нав’язувати власні переконання учневі, а допомагати йому формувати власні.

Вдалішу, ніж Платон, іпостась педагогіки знаходить Аристотель, приділяючи велику увагу, з одного боку, етиці, яка визначає значною мірою вищі цілі освіти, а з іншого боку, “технічним” дисциплінам – логіці, риториці, які дозволяють строгіше організовувати самі знання і процес їх передачі. Не варто забувати, що Аристотель не відмовився від платонівського ідеалу педагогічного впливу філософії на політику, щоправда у дещо іншому вигляді – сам Аристотель був учителем майбутнього правителя Олександра Македонського. Нарешті, треба

² Бондар В.І. *Теорія і технологія управління процесом навчання у школі*: Навчальний посібник. К. : Вид-во Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2000. 191 с.

зауважити, що Аристотель розвинув і надав систематизованого вигляду важливим напрямкам теорії мистецтва, зокрема поетиці.

Усю історію Європи можна розглядати з погляду історії розвитку педагогічного мистецтва, яке зазнавало на собі впливу усіх основних сфер суспільного життя і відповідно здійснювало на них зворотній вплив. При цьому щоразу більшої ваги педагогіка набуває не лише як соціальний інститут з ретрансляції знань, а і як своєрідний постійно діючий експериментальний майданчик, на якому не лише здобували визнання нові ідеї і проходили випробування часом ідеї класичні, але також – систематизувались різноманітні знання. Адже школа, на відміну від науки, більше тяжіє до універсалізму знань, ніж до їх спеціалізації. Саме тому школа ближча до побудови картини світу, в якій має бути певне місце для всіх знань, де знання мають утворювати єдину систему не у віддаленій перспективі, а на кожному кроці: знання, які учень отримує на одному уроці з одного предмету, не повинні суперечити знанням, одержаним на наступному уроці цього ж дня з іншого предмету. Тим більше, тут виявляється філософський підхід із його принциповою спрямованістю на узагальнення знань. Тож історія принципів педагогічного навчання тісно переплітається з історією філософії, багатьом філософам належать спеціальні педагогічні розробки (Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо та ін.), видатні педагоги піднімаються у своїх методичних роздумах на рівень філософських узагальнень. Вивчення розвитку теорії діяльності вчителя з погляду впливу філософії на педагогіку в Європі заслуговує на окреме ретельне дослідження, зараз ми зосередимось на недавній історії.

В Україні органічним із давніх часів був образ учителя-наставника, мудреця. Народним учителем за покликанням був знаменитий мандрівний філософ Григорій Сковорода.

«Перший розум наш», «український Сократ», «український Жан-Жак Руссо», «український Франциск Асизький», «основоположник філософського кордоцентризму», «носій космічної свідомості», «пізнаний і непізнаний Сфінкс» – усе це про Григорія Сковороду. Ця постать понад часом. Не тільки світ не ввіймав його, а й хронос не зумів притрусити пилом забуття пам'ять про мандрівного українського філософа. Кожне покоління українців, і не лише українців, шукало в його настановах відповіді на виклики свого часу. Це людина, якій присвячено понад 5 тисяч наукових праць і художніх творів. Саме його поезію під час візиту в Україну цитує Іван Павло II, говорячи про християнське коріння нашої тисячолітньої духовної традиції: «Все мина, лиш любов застається по всьому, / Все мина, та не Бог, не любов».

«Тільки людина, глибоко просякнута християнським духом, могла мати таке натхнення», – підсумовує Папа³.

Україну трьох останніх століть просто несла уявити без Сковороди. Його ім'я і сьогодні на устах у багатьох українців. Чи тільки з нагоди ювілею? Можливо. Та про Сковороду наше суспільство активно заговорило ще пів року тому, коли з притаманною фобією до всього українського рашисти знищили музей філософа на Харківщині. Маючи на меті стерти з людської пам'яті згадку про Сковороду, добилися протилежного – переосмислення його творів та прагнення реактуалізувати їх у теперішніх непростих реаліях.

Насамперед потрібно усвідомити, що Сковорода – не юродивий простачок, який нічого за своє життя не надбав, окрім сопілки та вівці. Це інтелігент, який прекрасно володів кількома мовами, відвідав численні країни, побував у найкращих книгозбірнях Європи, прекрасно знався на музиці, смакував вишукане вино з пармезаном. Сковорода – не невдаха, який не зміг закінчити навчання і знайти роботу з пристойною винагородою. Це людина, яка своїм інтелектом випереджала свій час. Людина, якій чуже стереотипне мислення і шаблонні підходи до Бога, віри, навчання і виховання. Також дуже важливо наголосити й усвідомити, що Сковорода – не космополіт, у якого відсутні патріотичні почуття. Вдумливе дослідження біографії українського мислителя доводить цілком протилежне. Наведемо лише один факт: як відомо, Сковороду запросили співати в придворній капелі імператриці Єлизавети. Це була чудова нагода зробити кар'єру при царському дворі, якщо, до речі, багато людей скористалося. Як чинить Сковорода? Усілякими правдами-неправдами шукає шляхи повернутися на Батьківщину. До речі, ідеолог українського націоналізму Дмитро Донцов неодноразово покликався на Сковороду у своїх працях і саме йому присвятив останню прижиттєву статтю «Дороговказ Григорія Сковороди нашій сучасності», у якій, зокрема, сказано: «Проповідував свою науку не як віддалений від життя своєї країни філософ-інтернаціоналіст чи космополіт. Власне у багатьох своїх творах маніфестує гарячу любов до своєї країни (України), у якій прагнув жити і вмерти, у любови до її великих людей та історії, «мужів зібраних», «героїв вольности». Тому й москалі, які, як правило, своїми героями називали многих великих чужинців у загарбаних ними землях, ніяк не могли зробити подібної операції зі Сковородою, мусіли визнати в нім «українського філософа». Донцов наголошує, що Сковороді цілком була чужа ідея «не противитись злу силою», яка часто ставала об'єктом маніпуляцій псевдоекзегетів. Філософ писав, що коли б відчував у собі

³ Ковальчук В. Ю. Інформатизація освіти як основа модернізації фахової підготовки сучасного вчителя. *Молодь і ринок*. 2014. № 9 (116). С. 14–18.

нахил до воєнщини, воєнського фаху, то «припоясав би шаблю і пішов би бити турка». У нашу свідомість десятиліттями вживляли образ такого собі інфантильного філософа, який не переймається ні ідеєю держави, ні серйозними суспільними викликами. Проте справжній Сковорода – у його творах, які для кожного покоління актуалізуються по-своєму. І для нас, які переживаємо жорстоку війну з московією і водночас захоплюємося звитягою Збройних Сил України, Сковорода каже: «Помстити образу, боронити страдаючу й безборонну невинність, хоронити правду як основу суспільства – найприємніше діло для справжнього воїна». Отже, не байдужість, не толерування зла, а активний спротив повинен стати мірилом любові громадянина до своєї Батьківщини.

Філософська спадщина Сковороди – невичерпна скарбниця мудрості для тих, хто покликаний передавати життєвий досвід молодому поколінню, – батьків та педагогів. Їхнє основне завдання – допомогти дитині розпізнати її покликання, плекати той дар, який Творець у неї вклав. За Сковородою, це найголовніша заповідь щастя. Якщо людина не розвиває цього природного дару, а з різних, часто матеріальних, мотивів прагне реалізувати себе в іншій сфері, то не тільки сама не буде щасливою, а ще й приноситиме шкоду суспільству.

Особливо вимогливим був Сковорода до педагогів. Він казав, що перш ніж навчати інших, треба самому багато вчитися, а для цього треба мати дар, бо “коли не рожден, то не сунься в науку...”. В учительстві філософ був не просто теоретиком, а й практиком. Як педагог розробляв нові підходи до викладання дисциплін. Був строгим, але люблячим учителем, який цікавився не лише успіхами дітей у науці, але й їхнім психічним станом, побутовими умовами, життєвими уподобаннями. Для своїх учнів Сковорода став великим авторитетом, бо «жив, як вчив, і вчив, як жив». У ньому не було лицемірства, корисливості, зверхності. Натомість його вихованці бачили в ньому «побожність без марновірства, гречність без лестоців, ученість без гордоців».

Мине трохи часу, і сквородинівський Дух Істини промовлятиме устами Шевченка, він житиме у творах Франка, відгукнеться у слові українських поетів міжвоєнної та шістдесятництва і стане духовним фундаментом сучасної української гуманітаристики, яка в теперішніх умовах має надважливу місію – тримати й розбудовувати міцний тил українського духу.

Можна стверджувати, що людство опинилось у черговій точці біфуркації, а тому повинно робити той чи той вибір. Зрозуміло, що від обраного тією чи тією країною залежатиме не тільки її подальша історія.

Минуле ХХ століття принесло в суспільне життя стрімкий темп, чого не було раніше. Тож поряд з позитивними змінами, спричиненими

науково-технічним прогресом, виникли відчутні кризові явища, серед яких найпомітніші екологічні, демографічні та етнічно-релігійні. На цьому тлі проблеми освіти взагалі і вищої освіти зокрема, можливо, і не виглядають як кризові, хоча значна частина дослідників вважає їх саме такими. Думку останніх поділяємо і ми, зважаючи на те, що кількість безграмотних людей у світі сягає близько одного мільярда осіб; помітним явищем через поширення складної техніки і регламентацію життєдіяльності стала функціональна безграмотність; погіршується загальний рівень освіти, а доступ до якісної освіти стає важчим і потребує все більш значних коштів. В умовах тотального поширення масової культури відчутним стає розрив між освітою і культурою, оскільки є певні обмеження в доступі багатьох людей до «споживання» культурного надбання людства.

Для досягнення цілей фундаменталізації освіти необхідно: спрямувати увагу викладачів та студентів на проблеми розвитку загальної культури, пізнання кращих досягнень цивілізації, формування наукових форм системного мислення; змінити зміст та методологію навчального процесу так, щоб водночас із вивченням історії розвитку культури, суспільства та процесу формування сучасної науки, які, безумовно, необхідні для загального розвитку кожної людини, значна частина часу приділялась виробленню сучасних уявлень про цілісний зміст системи наук, про перспективи їхнього подальшого розвитку.

Однією з найбільш важливих вимог нового століття до вищої освіти є актуалізація гуманітарних пріоритетів, особливо в ситуації сучасної глобалізації світу, від якої іноді навіть виникає почуття запаморочення. Очевидно, освіта має безпосередньо займатися й цією проблемою, оскільки сьогодні, як ніколи раніше, вона є учасником процесу зародження нового всесвітнього співтовариства й, по суті, є в самому центрі проблем, пов'язаних із розвитком особистості й різних спільнот. Завдання освіти в цьому сенсі полягає в тому, щоб дати можливість всім без винятку проявити свої таланти та весь свій творчий потенціал, що передбачає для кожного можливість реалізації своїх особистих планів. І ця мета є провідною. Її досягнення, котре потребує багато часу й праці, може стати основним внеском у створення більш людяного й справедливого світу. У цьому сенсі невідкладним є перегляд етичних та культурних аспектів освіти й забезпечення кожного можливістю зрозуміти іншого у всій його своєрідності й відобразити навколишній світ у його хаотичному русі до певної єдності. Однак для цього варто починати з вироблення вміння розуміти самих себе, докласти внутрішніх зусиль, які спираються на знання, розмірковування, досвід та самокритику. І якщо в усьому світі сьогодні відшукують шляхи кардинального оновлення організації та змісту вищої освіти в напрямку

утвердження гуманістичного та етичного підходів, то для України це завдання постає найбільш гостро та болісно, оскільки тут освітня галузь за структурою та обсягами підготовки кадрів сформувалася в інших соціально-економічних умовах і не відповідає вимогам ринкових перетворень та бюджетним можливостям України.

У підготовці майбутнього вчителя велике значення надається досконалому володінню ораторським мистецтвом. Вчитель повинен за допомогою живого художнього слова і навчати, і виховувати. Усвідомлюючи всю вагу культури мови, В. Сухомлинський плекав надію, що в педагогічних ЗВО буде введено спецкурс, який відкриє можливість освоювати виховні засоби мудрого слова. За Сухомлинським, ідеальною є така школа, де педагог зуміє розбудити в юному серці вихованця “бажання бути хорошим, бажання стати сьогодні кращим, аніж учора, почуття поваги до самого себе.”⁴

Логічне продовження і розвиток ідея вчителя знайшла в працях сучасних українських вчених. Отримавши новий імпульс після досягнення Україною незалежності, вітчизняна педагогічна наука збагатилася чималою кількістю напрацювань у сфері становлення і розвитку національної освіти й виховання. Особистість вчителя досліджували й далі досліджують на основі врахування творчої спадщини корифеїв зарубіжної і вітчизняної педагогічної думки, синтезу кращого досвіду педагогів-практиків. Відповідно до завдань, поставлених перед освітою України в період входження у світовий освітній простір, низка провідних науковців АПН України (В. Андрущенко, С. Гончаренко, Л. Губерський, В. Журавський, І. Зязюн, В. Кремень, В. Мадзігон, С. Максименко, М. Михальченко, І. Надольний, О. Савченко, О. Сердюк) зосередила увагу на дослідженні шляхів вдосконалення теоретико-концептуальних, психолого-педагогічних та науково-методичних засад навчально-виховного процесу.

У наукових розробках В. П. Андрущенка велику увагу приділено ролі вчителя в становленні високоосвіченої гармонійної особистості, відтворенні і розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства. Розглядаючи освітні процеси крізь призму глобалізації, що формує “людину ірраціональну” замість “людини розумної”, вчений наголошує на необхідності якісно нової підготовки вчителя, викладача, вихователя, всього комплексу науково-методичного забезпечення. “Не втікаючи від ірраціональної проблематики, а розсудливо інтерпретуючи її в контексті науково визначеного знання, вчитель повинен формувати наукові знання про людину, природу і соціальний світ, розкривати його

⁴ Сухомлинська О.В. Ідеї свободи у поглядах В.О Сухомлинського. *Педагогіка і психологія*. 2005. № 4(49). С. 106–115.

значення для особистості, виховувати в ній відчуття своєї особистої причетності до світу не лише як об'єкта соціальних впливів, а й як активного суб'єкта”⁵. Необхідно, щоб вчитель спрямував учня брати участь у житті суспільства, колективу, бути в контексті подій, творчо самовиражатися.

На думку В. Андрущенка, сучасна вища освіта має сформувати такого вчителя, який би був ерудованим, патріотично налаштованим, політично грамотним, культурно багатим, а також володів новітніми інформаційними технологіями та освоїв ази екологічної освіти. Важливо, щоб при викладі конкретної навчальної дисципліни вчитель чи педагог не замкнулися на її предметності, «забуваючи при цьому про людину, її потреби та інтереси, яким той же такий предмет має бути підпорядкований»⁶.

Суспільство завжди ставило перед педагогами вимоги – відповідати певному ідеалу. Що ж таке суспільний ідеал вчителя? Які його основні характеристики?

Ідеал – це взірць досконалості будь-чого в будь-якій сфері, вироблений мисленням людини у відповідних суспільних умовах. Прагнення вчителя до ідеалу продиктовано необхідністю гармонійного самовдосконалення, що призводить педагога до професійної, інтелектуальної та моральної довершеності.

Окресливши основні об'єктивні передумови професійної підготовки сучасного вчителя, варто зазначити, що цей процес є актуальним не тільки для української освіти, а й для світу загалом, світу, який у ХХІ столітті в умовах глобалізації стає щораз більше цілісним та взаємозалежним. Як свідчить досвід передових країн, освіта сьогодні вже значною мірою стала визначальною детермінантою буття культури, розвитку економіки, а отже, й запорукою виживання сучасної цивілізації.

2. Особливості професійної підготовки вчителя в умовах модернізації динамічного сьогодення: самореалізація як складова його педагогічного покликання

Усі нововведення, які вже впроваджують або будуть запроваджені в майбутньому, потребують нової якості викладацького корпусу: вчителів, які готові прийняти нові реалії життя і які бажають, щоб їх почули й зрозуміли учні. Цього важко досягти, якщо діяти згідно з чинною програмою розвитку педагогічної освіти. Зважаючи на всі її позитивні аспекти, все ж таки варто наголосити на одному негативному,

⁵ Андрущенко В. П., Михальченко В. П. Сучасна соціальна філософія. Київ: Генеза. 1996. 368 с.

⁶ Там само.

але важливому складникові: ця програма розроблялась найперше працівниками педагогічних закладів вищої освіти і недостатньо враховувала інтереси і запити замовників – шкіл, вчителів, директорів. Саме тому розробляється нова програма середньої та вищої педагогічної освіти, а також системи підвищення кваліфікації педагогів, яка розглядається як єдине, цілісне завдання. Його головна ідея стосується того, щоб педагогічна освіта рішуче повернулась обличчям до потреб нинішнього часу. Необхідно знайти оптимальне співвідношення між фундаментальним та прикладним знанням, вдосконалити психолого-педагогічну підготовку вчителів, а можливо, й збільшити термін педагогічної практики та органічно впровадити до освітнього процесу нові інформаційні технології. При цьому зазначене стосується майбутніх педагогів будь-якої спеціалізації⁷.

Сучасний педагог і, зокрема, сільський учитель національної школи часто є неспроможним йти в ногу з часом – підвищувати ефективність своєї праці, слідкувати за новітніми досягненнями й педагогічним досвідом. Його знання і кваліфікація швидше є відповідними до колишніх умов викладання, а не майбутніх. Як наслідок, випускники педагогічних навчальних закладів часто роблять різні педагогічні помилки, часом несвідомо.

Варто ретельніше й глибше вивчати проблеми підготовки кадрів та здійснення заходів щодо її розв'язання. А для цього треба використовувати в повному обсязі сучасні знання про специфіку та особливості соціальної та етнонаціональної структури, що, зрештою, має забезпечити успіх професійної і суспільно-політичної адаптації молодого вчителя. Життя сьогодні вимагає, щоб до сучасної школи йшли вчителі свідомі, як суб'єкти самобутньої національної етнопедагогічної культури, які мають сформовану світоглядну, професійну й моральну позицію.

Тож у зазначеному вище контексті відповідну підготовку кадрів бажано було б спрямовувати на розв'язання певних завдань:

- принципове оновлення змісту та навчально-методичного забезпечення підготовки й підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, що забезпечить їхню методологічну, соціальну та етнокультурну підготовку;

- розробка нових технологій підготовки й підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, що відображає рівень розвитку сучасних фундаментальних і прикладних наук, диференціацію та індивідуалізацію навчання, а також – кращий досвід створення національних шкіл;

⁷ Бабіч Л. В., Кондратенко Г. М. *Основи педагогічної майстерності*: Навч. посіб. Херсон: ХДПУ, 2002. 81 с.

- розвиток та вдосконалення системи забезпечення безперервної педагогічної освіти, створення багатофункціональних центрів для задоволення освітніх потреб учителів;

- побудова державної системи підготовки й підвищення кваліфікації керівного складу управління національною освітою;

- створення необхідних умов для підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації, зокрема педагогів у сільських школах.

Сучасний стиль науково-педагогічного мислення передбачає вміння не тільки розпізнати ці особливості та відмінності, але й вміло їх використати у педагогічній практиці. Щодо професійних якостей, то впровадження інноваційної діяльності в національній освіті передбачає наявність у вчителя таких рис, як здатність виявляти соціокультурні, морально-духовні чинники, які детермінують потребу в розширенні інноваційної діяльності в національній школі та новому соціальному типі особистості вчителя, спроможного реалізувати пропонувані зміни. Сучасний учитель, навчившись цьому сам, має навчити учнів виявляти власні цінності у сфері соціальних, міжнародних та міжетнічних відносин, визначати проблеми, що стосуються ціннісної площини, розглянути поведінку, яка ним оцінюється, виявити ціннісні конфлікти щодо себе самого й суспільних ситуацій, визначити ціннісні альтернативи та зуміти обстоювати власну думку ⁸.

У сучасних умовах учитель має бути не тільки передавачем знань та відношень, скільки вмілим координатором чи керівником процесу оволодіння кожним зі своїх вихованців усією палітрою й багатством суспільного спадку. Вчитель має управляти цим процесом заради власного саморозвитку та розвитку здібностей кожного з учнів. Це означає постійний пошук учителем нових способів залучення в навчально-виховний процес індивідуальних здатностей кожного учня та соціальних умов його буття, вміння поєднати потреби й здібності особистості учня з його пізнавальною й трудовою діяльністю.

Сучасна школа, за висновками дослідників, співпрацюючи з сім'єю учня, церквою та суспільними інституціями, має виконувати такі функції:

- готувати гідного члена своєї нації, який матиме національну самосвідомість та пишатиметься цим, розумітиме свою етнічну відмінність від інших народів, любитиме свою землю, мову й культуру, дбатиме про її розвиток, буде готовий боронити її від чужих зазіхань та усвідомлюватиме, що найповніший розквіт нації можливий лише у власній державі;

⁸ Бондар В.І. *Теорія і технологія управління процесом навчання у школі*: Навчальний посібник. Київ: Вид-во Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2000. 191 с.

- готувати учня до життя в українському суспільстві, яке складається з представників понад 130 етносів, що передбачає: виховання свідомого громадянина-патріота, озброєного історичним знанням, на такій ідеологічній основі, що ввібрала в себе загальнолюдські та національні цінності і зумовлена необхідністю створення умов для суверенного розвитку особистості. Центральною ідеєю в системі такої ідеології є найвищий ідеал нації, мрія багатьох десятків поколінь українців – ідея побудови суверенної Української держави, українська національна ідея, яка ґрунтується на природному праві нації на власну державу, на праві бути активним суб'єктом історії, будувати свої стосунки з іншими етносами на засадах національної рівності, толерантності й пошани;

- готувати учня до індивідуального життя: піклуватись про його здоров'я, формувати його культурні потреби, здібності, зацікавлення, творчість, працьовитість, комунікативні вміння, знання мов тощо;

- готувати учня до життя в екологічному, політичному, правово-економічному, культурно-освітньому суспільному середовищі;

- готувати учня до фахової праці, яка має допомогти йому, виходячи з його природних здатностей й суспільних потреб, обрати своє майбутнє, ту працю за фахом, яка забезпечить комфортне життя в суспільстві, сформує почуття суспільної справедливості та водночас додасть суспільству благополуччя.

Для того, щоб підняти професійну підготовку студентів закладів вищої освіти педагогічного спрямування на якісно новий рівень, необхідним є пошук ефективних шляхів удосконалення їхньої пізнавальної діяльності. Зміст освіти в педагогічному ЗВО має будуватися так, щоб для кожного студента були створені умови, коли його перехід до практичної діяльності став би продовженням набутих знань, умінь та навичок. Сьогодні потрібний учитель, який досконало володіє психолого-педагогічною діагностикою, методами наукового пізнання, методами педагогічного дослідження, методикою професійного аналізу та сучасними комп'ютерними технологіями. Методичний цикл, що його отримав студент упродовж навчання, має забезпечити його інтеграцією та актуалізацією знань, які були засвоєні ним при вивченні спеціалізованих дисциплін. Головною психолого-педагогічною метою засвоєння методичних курсів є стимулювання в студента самооцінки не тільки щодо власних спеціальних здібностей, але й щодо власних особистісних якостей; підвищення рівня психолого-педагогічної готовності до педагогічної діяльності в майбутньому.

Важливим елементом підготовки вчителя до майбутньої професійної діяльності є організація курсів, зокрема “Інформаційні технології в навчанні”, “Інтерактивні технології навчання інформатики у початковій

школі”, “Цифрові освітні технології у навчанні вчителів початкової школи”. Ці курси передбачають залучення майбутніх вчителів до нових технологій: інформаційних, дослідницьких, пошукових; ознайомлює студентів із сучасними телекомунікаційними мережами, особливостями організації та дидактичними можливостями шкільного телекомунікаційного пункту. Вивчення спеціалізованих курсів дасть змогу майбутнім педагогам розширити свої уявлення про процес викладання в школі, надасть можливість наблизитись до проблем сучасного освітнього процесу в різних аспектах.

Щодо нових інформаційних технологій, то програма такого спеціалізованого курсу передбачає створення в шкільних умовах унікального навчально-пізнавального середовища, яке використовується для розв'язання різних дидактичних завдань. Йдеться не тільки про теоретичне вивчення проблеми інформатизації шкільної освіти, але й про практичні заняття із застосування інформаційної техніки у навчально-виховному процесі в школі. Головною метою й завданням такого курсу є: ознайомлення студентів із сучасними педагогічними технологіями навчання, методологіями проектування педагогічної технології; розгляд дидактичних якостей і функцій комп'ютерних телекомунікацій та телекомунікаційних систем; аналіз видів навчальної діяльності школярів у контексті використання інформаційних та комунікаційних технологій; залучення до узагальнених педагогічних технологій та їхнього впровадження в сучасному освітньому просторі; аналіз вимог до комп'ютерних засобів навчання, особливостей організації комп'ютерних систем навчання; вивчення та практична адаптація особистісно-зорієнтованих технологій навчання: методу проєктів, різномірного, модульного навчання тощо; формування проблемної свідомості, інформаційного пошуку; програмування інноваційної діяльності, формування критеріїв оцінки педагогічної діяльності, критеріїв ефективності педагогічних технологій.

Освіта і наука виконують провідну функцію в будь-якому суспільстві, бо охоплюють майже всі головні складники людської життєдіяльності. Соціалізація особистості через відтворення культурних форм визначає духовне буття людини. Головним суб'єктом освітньої діяльності у всі часи був учитель. Тому те, що формування духовних, фізичних та соціальних якостей майбутніх поколінь довірено саме вчителю, накладає на нього велику відповідальність щодо виконання своїх професійних обов'язків. Саме тому актуальність досліджень професійного та особистісного розвитку вчителів, формування та реалізації вчителем власного «Я» набуває значення в суспільстві, що трансформується.

Підвищення рівня педагогічної культури, гуманізація взаємодії учасників педагогічного процесу, самоаналіз педагогічної діяльності, прагнення вчителів до самоосвіти й творчості – це головні складники розвитку професіоналізму, які значно складніше реалізовувати в післядипломній освіті педагогічних кадрів, ніж опанувати новий зміст і технології навчально-виховного процесу. Краще не поспішати давати вчителю готовий конспект, а створювати умови для самоосвіти, самоаналізу, самовираження й саморозвитку.

У цілій низці сучасних робіт підкреслено важливість нового підходу до самого розуміння підготовки педагога у річищі загально-гуманістичних тенденцій у суспільстві. Потрібний такий розворот усієї системи освіти, при якому ми б дивились на людину не як на “майбутнього спеціаліста”, а як на майбутню освічену людину, яка добрим фахівцем, безумовно, повинна бути, але це тільки грань її цілісного буття. Зрозуміло, що зорієнтована так система професійної освіти повинна мати таку ціннісно-смыслову основу, яка б надавала навчальному процесу особистісного характеру.

Цивілізаційне підґрунтя гуманізації освіти, як вважає Г. Балл, “забезпечується процесом переходу людського суспільства до вищого, порівняно з попередніми, постіндустріального етапу свого розвитку”⁹. При всій суперечливості й нерівномірності цього процесу він підвищує економічно та соціокультурно підтримуваний попит на креативність, ініціативність, відповідальність, комунікабельність та інші якості, притаманні розвиненій особистості та істотні для гуманізації суспільних відносин. Сьогодні йдеться не просто про вдосконалення професійної підготовки, а саме про рівнобічний розвиток особистості, який забезпечує високий ступінь трудової активності, заповзятливості, мобільності й адаптивності до економічних, виробничих і соціальних вимог, що швидко змінюються.

Гуманістична, особистісна орієнтація професійної підготовки майбутнього фахівця, як підкреслює Г. Балл, «передбачає приділення головної уваги ціннісно-мотиваційному стрижневі особистості, котрий визначає її спрямованість, зокрема професійну»¹⁰.

Гуманістична орієнтація, на думку Г. Балла, «аж ніяк не ставить під сумнів значення професійних знань, умінь і навичок, але, по-перше,

⁹ Балл Г.О. Професійна діяльність і підготовка до неї у контексті розвитку особистості та становлення її духовності. Творча особистість у системі неперервної професійної освіти: матеріали Міжнародної наукової конференції 16-17 травня 2000 року / За редакцією С.О.Сисоевої і О.Г.Романовського. Харків: ХДПУ, 2000. С. 34–39.

¹⁰ Балл Г.О. Професійна діяльність і підготовка до неї у контексті розвитку особистості та становлення її духовності. Творча особистість у системі неперервної професійної освіти: матеріали Міжнародної наукової конференції 16–17 травня 2000 року / За редакцією С.О.Сисоевої і О.Г.Романовського. Харків: ХДПУ, 2000. С. 34–39.

наголошується на їх ролі як засобів, інструментів, реалізації, спрямованості особистості; по-друге, у цій інструментальній ролі знання, вміння і навички доповнюються стратегіями творчої діяльності, а також вольовими якостями, потрібними для подолання труднощів, що постають на шляху згаданої реалізації; по-третє, набувають великої ваги засоби, які забезпечують особистісне (зокрема професійне) самовдосконалення»¹¹.

На сьогодні усі ланки освіти повинні набути інноваційного характеру. Тобто вона сама має постійно змінюватися і формувати людину, здатну до постійного сприйняття змін протягом життя, до духовного, морального і фахового прогресу. Визначальним аспектом розвитку суспільства має стати інноваційність. Не просто стабільність, а саме інноваційність. Загальносуспільної, загальнодержавної стабільності можна досягти лише через інноваційність, перманентні зміни. Не буде цих постійних змін у правильному напрямі – не буде й стабільності в державі, вона виявиться не конкурентоздатною. Це стосується також кожної окремої особистості. Необхідна зміна відносин у самих закладах освіти між головними учасниками навчального процесу – вчителем і учнем, викладачем і студентом¹². Інноваційні зміни в системі освіти зумовлюють актуальність змін вектора творчої самореалізації вчителя, його професійного та особистісного зростання.

Перед учителем постає завдання: переорієнтувати освітній процес на формування в учнів, студентів бажання та вміння самостійно оволодівати знаннями з різних джерел інформації, застосовувати набуті знання в практичному житті, виробити вміння критично мислити й виховати творчу високодуховну особистість. Тож вчитель повинен постійно вдосконалювати свої професійні знання, вміння, навички, оволодівати новими технологіями навчання.

Освіта – частина соціального механізму виживання людини, тому аксіологічною метою освіти є “створення людини”, яка здатна жити в реальному суспільстві. Людина під час навчання повинна дійти до розуміння, що сенс життя в реалізації власних потенційних можливостей у процесі продуктивної, творчої життєдіяльності. Повинна здійснитися активізація її внутрішнього покликання, потенціалу, орієнтування на ті цінності, пріоритетом яких є не володіння (знаннями, речами, владою, іншими благами), а потреба бути продуктивним, тобто будувати власне життя, думати, відчувати по-людськи, озброїти себе суто людськими цінностями¹³.

¹¹ Там само.

¹² Андрущенко В. Формування національної системи вищої освіти. *Педагогічна газета*. 2000. № 5. С. 3.

¹³ Андрущенко В.П. *Роздуми про освіту*: Статті, нариси, інтерв'ю. Київ: Знання

Для ефективної реалізації власного покликання вчитель повинен мати достатні професійні знання; вміти навчати – передавати ці знання; вміти спонукати учнів до навчання. Для цього викладач повинен бути, по-перше, високоосвіченим професіоналом (це необхідна, але недостатня умова) та, по-друге, що не менш важливе, – професійно володіти навичками навчання; бути інтелігентною людиною з широким світоглядом, тобто людиною, яка цікава своїм учням. Ніколи не слід забувати, що навчання містить два однаково важливих аспекти – передача знань, навичок, вмінь та виховання – формування людської особистості¹⁴.

Однією з необхідних умов самореалізації вчителя є його неперервне самовдосконалення. Воно передбачає підвищення якості певних компонентів особистості шляхом самостійної діяльності, яка складається з аналізу, визначення мети, шляхів та засобів її досягнення та дій, спрямованих на реалізацію.

Останнім часом дослідники все частіше намагаються визначити підґрунтя для процесу розвитку чи самовдосконалення особистості. Це пов'язано з необхідністю появи концепцій, відповідних до нових систем загальнолюдських цінностей. При цьому часто використовуються такі поняття, як зростання, автономність, саморозвиток, самопізнання, самоактуалізація, самореалізація, значення яких ще досить чітко не визначені, а скоріш лише накреслені. При цьому поняття самореалізації та самоактуалізації дуже часто застосовується як рівні поняття, під якими розуміється неперервна реалізація потенційних можливостей, здібностей та талантів людини, як здійснення власної місії, або покликання долі, а також повне пізнання та прийняття власної субстанційної природи, невинний рух до єдності, інтеграції та внутрішньої синергії особистості.

Самовдосконалення повинно здійснюватися у щонайменш двох глобальних напрямках: професійному та особистісному (хоча потрібно визначити умовність такого розподілу, бо професійне самовдосконалення також є потребою особистісного вдосконалення).

Рівень професійного вдосконалення визначається вміннями:

- ефективно вирішувати стандартні, тобто типові професійні завдання, які часто повторюються, що вимагає здібності знаходити найбільш раціональні за затратами інтелектуальних, трудових, часових, матеріальних ресурсів рішення як на основі знання вже апробованих стандартних рішень, так і шляхом генерації нових ідей;

України, 2004. 804 с.

¹⁴ Ковальчук В.Ю. Професійна перепідготовка і підвищення кваліфікації вчителів у модернізаційному суспільстві. *Вища освіта України*. 2005. № 1. С. 104–109.

- ставити перед собою нові завдання та знаходити шляхи їх вирішення.

Для цього вчитель повинен:

- володіти досить широкими та глибокими базовими фактографічними знаннями, під якими маємо на увазі теоретичні основи, методи, засоби, інструментарій професійної діяльності (сучасні педагогічні новації та історичний досвід, методики роботи з різними категоріями учнів, матеріально-технічні та методичні засоби тощо);

- вміти актуалізувати базові знання з урахуванням науково-технічного прогресу, також і у професійній сфері, шляхом систематичної роботи з можливими джерелами нової інформації (література, бібліографія, інтернет, патентний пошук, спілкування з фахівцями, конференції, курси підвищення фаху тощо);

- володіти методологією отримання недостатньої інформації для вирішення нагальних проблем шляхом роботи з літературою, отримання консультацій, проведення спостережень та експериментів, аналізу та обробки їх результатів;

- знати методи та прийоми генерації нових знань на основі встановлення взаємодії фактів, виявлення закономірностей, продукування нових методичних та методологічних основ педагогічної діяльності;

- володіти загальною методикою та технікою прийняття рішень.

Уже давно відомо, що найбільш продуктивна праця відбувається тоді, коли людина діє не тільки за вимогами професії, а й за покликанням. Ще у XVIII столітті провідний український філософ Г. Сковорода створив концепцію «сродної праці» – праці, що відповідає внутрішнім задаткам людини, є найвищим змістом людського буття, основою щастя. У професії вчителя, як у жодній іншій, важлива не тільки професійна майстерність, а покликання. Просто передавати знання може майже кожен, хто ці знання опанував, але стати справжнім учителем зможе тільки той, хто відчуває покликання саме до цієї справи, ідентифікує справу вчителя як свою «сродну працю».

З давніх часів суспільство цінувало працю вчителя, і ця шана зумовлена нагальною потребою відтворювати культуру, духовність, знання, передавати суспільний досвід із покоління в покоління, перетворюючи його відповідно до потреб сьогодення, що саме намагається зробити українське суспільство. У Концепції національного виховання зазначено: «“Педагог, учитель, вихователь – довірена особа суспільства, якій воно довіряє найдорожче і найцінніше – дітей, свою надію, своє майбутнє. Доля дітей в руках педагога, в його золотому

серці, він має бути джерелом радісного пізнавального і морального зростання своїх вихованців»¹⁵.

З іншого боку, суспільство ставить перед учителем завдання бути не тільки неповторною особистістю, носієм загальнолюдських цінностей, глибоких і різноманітних знань та високої культури, а й прагнути до втілення в собі людського ідеалу, що втілює особистісно-аксіологічний контекст розвитку та саморозвитку особистості вчителя. Соціальна значущість особистості вчителя, його професійної якості із прадавніх часів хвилювали філософів, педагогів, природознавців. У системі загальнолюдських цінностей ідеальний педагог-наставник – це людина, чия праця оточена повагою, пошаною.

Де вчитель є неперевершеним майстром, де він – незаперечний авторитет, де він є носієм інформації і носієм істини, там учень постійно адекватно сприймає інформацію, намагається відтворити у своїй діяльності поведінку вчителя. Людині нечасто вдається самореалізуватися повною мірою, бо вона не відбувається як самодостатня особистість¹⁶.

3. Інформаційні технології як важливий чинник модернізації професійної освіти

Інформатизація педагогічної освіти повинна бути спрямована на досягнення двох головних цілей:

- перша як більш пріоритетна зараз і на перспективу – підготовка фахівців для майбутньої професійної діяльності в умовах інформатизації суспільства;

- друга – підвищення рівня підготовленості фахівців завдяки удосконаленню технології освіти на основі використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій.

У сучасних умовах треба надати інформатизації освіти належне місце у процесі професійної підготовки педагогів. Донедавна, коли вміння використовувати інформаційні технології не було важливим фактором у професійній діяльності фахівця, інформаційна підготовка на педагогічних факультетах зводилась до “прослуховування” невеликого, малопрофесійного орієнтованого курсу типу “інформатика”. На жаль, цей курс проводився без наявності достатньої матеріально-технічної бази, що зовсім не відповідає вимогам ХХІ століття.

Інформаційно-комунікаційні технології забезпечують ефективний пошук, структурування інформації, її адаптацію до особливостей педагогічного процесу і дидактичних вимог, формулювання навчальної

¹⁵ Андрущенко В. Вийти за межі моделі “розвитку навздогін”. *Віче*. 2001. № 10. С. 78-90.

¹⁶ Андрущенко В. Формування національної системи вищої освіти. *Педагогічна газета*. 2000. № 5. С. 3.

проблеми різними інформаційно-комунікативними способами, кваліфіковану роботу з різними інформаційними ресурсами, професійними інструментами, готовими програмно-методичними комплексами, що дозволяють проєктувати рішення педагогічних проблем і практичних завдань, використання автоматизованих місць педагогічного та науково-педагогічного працівника в освітньому процесі; регулярну самостійну пізнавальну діяльність, готовність до ведення дистанційної освітньої діяльності, використання комп'ютерних і мультимедійних технологій, цифрових освітніх ресурсів в освітньому процесі.

Аналіз сучасного стану освітньої сфери на основі передових інформаційних технологій показав, що два фактори – технології та теорії навчання – діють без належного зв'язку між собою. Нова концепція педагогічної освіти повинна врахувати цю важливу обставину, яка веде до формування принципово нового технологічного вигляду професійної підготовки майбутніх педагогічних кадрів.

Вкрай важливо, щоб педагогічна концепція вводила в навчальний процес не просто нові технічні засоби, а нові освітні технології, що націлені на вирішення освітянських задач. Це означає, що вони повинні бути глибоко осмислені з позицій професійної освіти, теорії навчання, теорії і методики виховання, що значно посилює необхідність проведення глибоких досліджень у цій галузі. Одночасно остання вимога означає, що нова концепція повинна бути відкритою до нововведень у галузі підготовки фахівців вищої кваліфікації.

Значне місце у концепції професійної підготовки педагогів повинні зайняти глобальні телекомунікаційні мережі, наприклад, "Інтернет". Завдяки цій мережі створюються якісно нові можливості для студентів та викладачів: проведення відеоконференцій; обмін інформацією; організація сумісних досліджень контингенту, що навчається в різних закладах освіти; організація консультативної допомоги майбутнім фахівцям, співробітникам із науково-методичних центрів; організація мережі дистанційного навчання; формування вміння добувати інформацію із різних джерел, банків даних, передавати та обробляти.

Важливо те, що завдяки сучасній техніці педагоги мають змогу не просто досягати окремих дидактичних цілей, використовувати різні види навчальних завдань, а вони мають змогу цілеспрямовано проєктувати освітнє середовище.

Досить важливим є осучаснення педагогічних технологій у вітчизняній освіті. Ґрунтовний аналіз літературних джерел дозволив нарахувати понад 300 визначень поняття "педагогічної технології"¹⁷.

¹⁷ Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: монографія / За ред. С.О. Сисосвої. Київ: ВІПОЛ, 2001.

Деякі автори¹⁸, на основі аналізу різних підходів до визначення поняття “педагогічної технології”, дійшли висновку, що воно розглядається як: раціональний спосіб досягнення свідомо сформульованої освітньої (навчальної, виховної) мети; наука; педагогічна система; педагогічна діяльність; системно-діяльнісний підхід до освітнього (навчального) процесу; система знань; мистецтво педагога; модель; засіб оптимізації і модернізації освітнього процесу; як процесуальний компонент (складник) освітнього (навчального) процесу; інтегративний підхід в освіті.

Зважаючи на очевидну категоріальну розбіжність у визначенні сутності педагогічних технологій, потрібно з'ясувати, наскільки ефективно модернізація педагогічних технологій здатна підняти цей інструмент педагогічного втручання у формування особистості на більш високий рівень. Також вона повинна відповісти на питання щодо того, як ліквідувати розрив між навчанням та практикою або як синхронізувати знання та вміння випускників освітніх закладів.

У вимірі особистісно орієнтованої парадигми освіти провідною є технологія самовдосконалення особистості або алгоритм, що складається нібито автоматично. Педагогічні технології створюють умови або інформаційно-розвивальне середовище і тому є допоміжними.

Алгоритми самонавчання і самовиховання є глибинним моментом освітньої технології за змістом – це продукт педагогічної діяльності, оскільки їх розробка і реалізація відбувається на основі законів психологічного життя особистості людини. Тож він має автономний характер та виступає фільтром безпосередньо в педагогічній взаємодії педагога й вихованця. Недооцінка цього моменту є причиною багатьох поразок педагогів.

Інформаційний етап розвитку суспільства виникає під впливом кризи сучасного соціального світу, яка знаменує собою формування якісно нових вимог до розвитку людини. На перший план виходить розвиток інтелекту людини. Вимоги до рівня розвитку людини теоретично віддзеркалені в концепції ноосфери В. Вернадського, у якій зазначено, що людство стає могутньою геологічною силою, і сила ця пов'язана не з його фізичною вагою, яка надзвичайно мала порівняно з масою Землі, а із розумом і напруженою цим розумом працею.

Це означає, що сьогодні спостерігаємо вихід інтелектуальної енергії, яка викликає відповідні форми педагогічної культури. Головним елементом, на підґрунті якого формується духовність особистості та структури устрою майбутнього соціального світу, стає, на нашу думку, культура цивілізації. Варто зазначити, що фізичний та інтелектуальний

¹⁸ Перспективні освітні технології: Науково-методичний посібник / За ред. Г.С. Сазоненко. Київ: Гопак, 2000. 560 с.

розвиток людини в такому випадку набуває винятково важливого значення, бо інформаційна фаза розвитку світової спільноти суттєво змінює спосіб життя людей. При цьому ми вважаємо, що фізичне навантаження у структурі людини з фізичної складової переміщується на духовну. Це відбувається внаслідок переструктурування суспільної праці. На практиці значно зростає інтелектуальне навантаження, до якого організм людини повинен адаптуватися. Під впливом комп'ютерної революції швидко змінюється арсенал засобів професійної підготовки бакалаврів і магістрів. Засоби педагогічного впливу на людину набувають системного характеру й потребують додаткових зусиль щодо їх вивчення та застосування.

Наступ інформаційного періоду розвитку світової спільноти означився потужним сплеском в інформатизації педагогічних засобів навчання та подальшим поглибленням у використанні психологічних засобів.

Соціотехнічна система поточного століття реалізується як процес тотальної інформатизації суспільного життя шляхом якісно нового розподілу суспільної праці та якісно нових технологій. Мета інформатизації суспільного життя полягає в підвищенні ефективності експлуатації ресурсів суспільства шляхом системної комп'ютеризації усіх етапів життєвого циклу інформації – її створення, накопичення, зберігання, обробки та використання. Інформація стає таким же стратегічним ресурсом сучасного суспільства, яким були продукти харчування в аграрному суспільстві або енергетичні ресурси в «індустріальному».

Сучасна стратегія прогресу передових країн світу заснована на концепції всебічного інтелектуального, культурного, професіонального, фізичного розвитку потенціалу особистості. При цьому в реалізації її цілей головне місце відводиться системі освіти. Завдяки підвищенню рівня освіти населення сьогодні розвинуті країни світу мають майже половину валового національного продукту.

Сьогодні вимальовуються основні напрямки використання сучасних інформаційних технологій у професійній діяльності фахівців. До них можна віднести: створення та використання програм контролю і самоконтролю знань з різних педагогічних дисциплін; створення навчальних мультимедійних систем; розробка та використання інформаційно-аналітичних баз даних; моделювання комп'ютерних змагань, тактичних дій та педагогічного процесу, в рекламній, видавничій та підприємницькій діяльності; використання інформаційних технологій в організації та проведенні наукових досліджень; використання автоматизованих методів психодіагностики,

педагогічної діяльності, функціональної діагностики; створення програм дистанційного навчання.

Використання інформаційних технологій у професійній освіті, як стверджує І. Роберт, сприяє: по-перше, пошуку ефективних форм організації занять; розробці нових засобів, методів, методик і технологій навчання, вдосконаленню змісту освіти відповідно до завдань розвитку особистості в умовах сучасного суспільства; по-друге, розширенню видів навчальної діяльності при умові реалізації сучасних технологій навчання (використання комп'ютеризованих курсів навчання, інформаційно-довідкових і експертних систем, мультимедійних технологій); по-третє, переходу від авторитарного, ілюстративно-пояснювального навчання до проблемно-пошукового, творчого, що передбачає оволодіння студентами умінням самостійно набувати нових знань, використовуючи нові технології інформаційної взаємодії з імітаційними моделями об'єктів, процесів, явищ.

Інформатизація освіти висуває якісно нові вимоги до професійних якостей та рівня підготовки фахівців, тож необхідно:

- розробити педагогічну концепцію підготовки фахівців в умовах використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій;
- розробити основні вимоги до інформаційної підготовки фахівців для подання у кваліфікаційні характеристики і в державні освітні стандарти нового покоління;
- проводити наукові дослідження з метою вивчення сучасних інформаційних та комунікаційних каналів у підготовці педагогів;
- планомірно здійснювати підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу з питань використання сучасних інформаційних технологій у педагогічній освіті;
- цілеспрямовано вирішувати питання, що пов'язані з оснащенням навчальних закладів відповідними технічними засобами та комунікаціями.

ВИСНОВКИ

Зауважимо, що проведення дослідження відносин педагогічної освіти із зовнішнім середовищем, з одного боку, і з відносинами всередині самої системи педагогічної освіти, з іншого боку, може стати основою подальшого аналізу.

Дослідження ідейно-практичних аспектів модернізації педагогічної освіти демонструє важливу роль цільових установок суб'єктів діяльності відповідного напрямку, які значною мірою пов'язані з діалектикою раціонального-ірраціонального в царині практичного застосування ідей. У той же час раціонально-практичне є під суттєвим впливом

раціонально-свідомого, оскільки останнє залежить від психолого-мотиваційних установок суб'єктів педагогічної освіти.

Зазначимо, що модернізаційні зусилля залежать від узгодження технологій та теорій навчання, які, у свою чергу, залежать від методологічних регулятивів діяльності. Осучасненню підлягають і педагогічні технології. Тож модернізація педагогічної освіти включає й опанування сучасними інформаційними технологіями, що стає одним із головних компонентів професійної підготовки кожного педагога, що потребує розробки і впровадження в освітній процес професійно орієнтованих програм і курсів, спрямованих на оволодіння основами необхідних знань і накопичення особистого досвіду їх використання у своїй професійній діяльності.

АНОТАЦІЯ

Автор акцентує увагу на особливостях змісту сучасної освіти, здійснює екскурс в історію становлення системи вітчизняної професійної підготовки вчителя. Увагу приділено принциповим змінам соціально-філософської парадигми освіти та модернізаційним трансформаціям, притаманним як суспільному буттю, так і актуальній системі освіти, де широко застосовуються нові підходи і методики, засвоєння яких передбачає змістовний і процесуальний аспекти навчання.

Автор подає досить цілісну картину сучасного становища вчителя в українському соціумі та показує очевидне протиріччя між традиційним високим авторитетом педагога в суспільстві, покликанням учителя, яке невичерпне за своїм потенціалом, і реаліями сучасного владного ставлення до реального вчителя в системній ієрархії суспільних відносин. Автор вважає, що будь-які зміни в українській освіті завжди будуть недостатніми без підвищення матеріального й соціального статусу вчителя.

Визначено низку ключових моментів, притаманних інформаційним технологіям, які самі по собі відіграють важливу роль в усій системі підготовки фахівців освітньої сфери. Одним з аспектів дослідження є аналіз впливу педагогічної практики на формування світогляду і наукової методології в діяльності майбутніх педагогів.

Література

1. Андрущенко В. «... Кому у вузі належить роль першої скрипки?» *Освіта*. 2000. № 57—58. С. 2.
2. Андрущенко В. П. *Роздуми про освіту* : Статті, нариси, інтерв'ю: 2-ге вид., допов. Київ: Знання України, 2008. 819 с.

3. Андрущенко В. П., Михальченко М. І. *Сучасна соціальна філософія*. Київ: Генеза. 1996. 368 с.
4. Бабіч Л. В., Кондратенко Г. М. *Основи педагогічної майстерності*: Навч. посіб. Херсон: ХДПУ, 2002. 81 с.
5. Бондар В.І. *Теорія і технологія управління процесом навчання у школі*: Навчальний посібник. Київ: Вид-во Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2000. 191 с.
6. Ващенко Г. *Виховання волі і характеру*: Підручник для педагогів. Київ: Школяр, 1999. 385 с.
7. Гришина Т.В. *Освітня технологія як об'єкт методичної роботи*. Харків: Основа, 2003.
8. Журавський В.С. *Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні*. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 416 с.
9. Злобіна О.І. Особистість сьогодні: адаптація до суспільної нестабільності / Збірка наукових праць НАН України, Ін-т соціології. Київ, 1996.
10. Ковальчук В. Ю. Інформатизація освіти як основа модернізації фахової підготовки сучасного вчителя. *Молодь і ринок*. 2014. № 9 (116). С. 14–18.
11. Іпатов Е. Ф. *Соціальна психологія* / Е. Ф. Іпатов, К. М. Левківський, В. В. Павловський. Київ: ІЗМІН, 1997. 120 с.
12. Концепція національного виховання. *Рідна школа*. 1995. № 6. С. 18–25.
13. Кремень В. Від «кіоскової» психології – до освіти протягом життя. *Дзеркало тижня*. 2003. 1-7 лют. (№4). С. 14.
14. Кривильова О. Готуємо майбутніх учителів до самостійної творчої діяльності. *Рідна школа*. 2006. №6. С. 16–17.
15. Лещенко М. П. Ідеали педагогіки добра в життєвих реаліях Івана Зязюна. Постметодика. *Громадянська освіта в школі*: Науково-методичний педагогічний журнал. 2001. №2. С. 2–4.
16. Литвин В. Про цілісність реформування сфер освіти, науки і виховання. *Проблеми науки*. 2000. № 7. С. 14–20.
17. П'ятакова Г. П., Заячківська Н. М. *Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі*: Навч.-метод. посіб. для студ. та магістр. вищої школи / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 56 с.
18. Пащенко Д. Динамізм освітньої ідеології України. *Шлях освіти*. 2000. № 2. С. 2–5.
19. Педагогічна майстерність / За ред. І. Зязюна. Київ: Вища школа, 1997. 349 с.

20. Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / Н. Ничкало, І. Зязюн, Л. Пуховська та ін. Київ; Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. 234 с.
21. Педагогічна творчість: методологія, теорія, технології: Монографія / В. П. Андрущенко, С. О. Сисоєва, Н. В. Гузій, Н. В. Кичук та ін.; За ред. С. О. Сисоєвої, Н. В. Гузій. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. 183 с.
22. Пінчук О. П. Актуальні проблеми використання засобів мультимедійних технологій в основній школі. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.* / Б. М. Жебровський (гол. ред.), А. В. Кудін (заст. гол. ред.), Я. Я. Болюбаш (заст. гол. ред.). Київ: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2007. Вип. 47. С. 107–111.
23. Пометун О. Запровадження компетентнісного підходу – перспективний напрям розвитку сучасної освіти. *Вісник шкільних обмінів*. Вип. 22. 2004. С. 15–25.
24. Сухомлинський В. О. *Розмова з молодим директором школи. Бесіда 1. Основні проблеми творчої праці вчителя*. Вибр. твори в 5 т. Київ, 1976. Т.4. С. 414–446.
25. Таланчук П. Як підвищити якість освіти? *Освіта*. 2000. № 20. С. 3.
26. Harmer J. *The Practice of English Language Teaching*, Longman, 2001.
27. Issing L. J. From instructional technology to multimedia didactics. *Educational media international*. 1994, Vol. 31. N 3. P. 171–182.
28. Tillyer A. «Modem Times»: How Electronic Communications Are Changing Our Lives. *English Teaching Forum*, vol. 33, № 4, 1995.
29. Yates S. *The Cyberspace*. London, 1999.

Information about the author:

Kovalchuk Volodymyr Yulianovych,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Head of the Department

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

36, Ivan Franko str., Drohobych, Lviv region, 82100, Ukraine